

მანანა სანაძე – პროფესორი, საქართველოს უნივერსიტეტი, ხელოვნებისა და
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლა

Manana Sanadze – Professor, the University of Georgia, School of Art and Humanities

თინათინ დუღუშაური – პროფესორი, საქართველოს უნივერსიტეტი,
ხელოვნებისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სკოლა

Tinatini Gudushauri – Professor, the University of Georgia, School of Art and Humanities

იდენტობის მარკერები შუა საუკუნეების ქართული ნარატიული წყაროების მიხედვით (ისტორიულ-ანთროპოლოგიური ანალიზი)

თანამედროვე, გლობალურ სამყაროში, კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესში სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება კულტურული და ეთნიკური იდენტობის პრობლემა ანუ ადამიანის მიერ ამა თუ იმ კულტურასა და ეთნოსთან საკუთარი თავის იდენტიფიცირება. შესაბამისად, იდენტობის კვლევა და მისი არსის დაზუსტება ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და აქტუალური პრობლემაა სოციალურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში. ტერმინი ეთნიკურობა/ეთნიკური იდენტობა დღეს ფართოდ გამოიყენება და, ზოგად დონეზე, ნიშნავს ადამიანის მიერ რომელიმე ჯგუფისადმი საკუთარი მიკუთვნებულობის გაცნობიერებას, რაც მას შესაძლებლობას აძლევს განსაზღვროს საკუთარი ადგილი სოციოკულტურულ სივრცეში და თავისუფლად მოახდინოს ორიენტაცია გარემომცველ სამყაროში, ხოლო, უფრო კონკრეტულად, გამოიყენება იმისათვის, რომ აღწეროს ადამიანის თვითშეგნება. საკითხის სირთულის გამო, არ არსებობს მეცნიერთა ერთსულოვნება იდენტობის ფენომენის განსაზღვრაში და ხერხდება მხოლოდ ცალკეული ავტორების აზრით მეტად მნიშვნელოვანი რომელიმე მარკერის/მარკერების გამოვლენა, თუმცა შეიძლება გამოიყოს ნიშანთა გარკვეულად სტაბილური ერთობლიობა, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ეთნიკური იდენტობის ფორმირებას და, შესაბამისად, ისინი შეიძლება ჩავთვალოთ ეთნიკურად. ასეთ მახასიათებლებს განეკუთვნება:

ა) ჯგუფის წევრების მიერ კოლექტიურად გაზიარებული წარმოდგენა საერთო ენაზე, საერთო მატერიალურ და სულიერ კულტურაზე, საერთო ტერიტორიულ და ისტორიულ წარმოშობაზე;

ბ) პოლიტიკურად ჩამოყალიბებული მოსაზრება სამშობლოზე და განსაკუთრებულ ინსტიტუტებზე, როგორც არის, მაგალითად, სახელმწიფოებრიობა;

გ) განსხვავებულობის გრძნობა, ე. ი. თვითშეგნება იმისა, რომ მიეკუთვნები მოცემულ ჯგუფს და ამაზე დამოკიდებული სოლიდარობის ფორმა და საერთო ქმედებები ანუ ჯგუფის წევრების მიერ შეგნებული მიკუთვნებულობა ამ ჯგუფისადმი და განსხვავებულობა დანარჩენებისგან.

დ) მნიშვნელოვან როლს ეთნიკურობის გაგებაში თამაშობს სოციალური და კულტურული საზღვრების შეთავსება, ჩვენი და მათი წარმოდგენები სხვა ჯგუფის არსებობის შესახებ.

უხსოვარი დროიდან ადამიანს სჭირდება მოწესრიგებულ და ორგანიზებულ სამყაროში ცხოვრების განცდა და ბუნებრივად მიდის საკუთარი ეთნოსის დროში გამოცდილ ღირებულებებამდე, რომელიც მისთვის ყველაზე უფრო საიმედო და გასაგებია. შედეგად, ძლიერდება შიდაჯგუფური სოლიდარობის და ერთიანობის განცდა. სწორედ ამის მეშვეობით ადამიანი თავს გრძნობს ერთობის ნაწილად, რომელსაც შეუძლია მას მისცეს ღირებულებითი ორიენტირები სამყაროში. ამისთვის კი მან ნებაყოფლობით უნდა გაიზიაროს მოცემულ საზოგადოებაში მოქმედი და გაბატონებული ცნობიერების ელემენტები, გემოვნება, ჩვეულებები, ზნეობრივი ნორმები, ფასეულობათა სისტემები და ურთიერთობის სხვა საშუალებები. სწორედ ჯგუფის სოციალური ცხოვრების წესის ამ ნორმების შეთვისება აძლევს ადამიანის ცხოვრებას მოწესრიგებულ დ პროგნოზირებად ხასიათს.

ეთნიკურობა ან ეთნიკური იდენტობა, მეცნიერთა მნიშვნელოვანი ნაწილის აზრით, საყოველთაო და უნივერსალური ფენომენია, რომელშიც იგულისხმება საკუთარი ხალხის კულტურის მიმართ ღლიალურობის გამოხატვის ზოგადსაკაცობრიო ფორმა, თუმცა, ეთნიკური ჯგუფების მახასიათებლები არ შეიძლება დავიყვანოთ მხოლოდ კულტურული

მახასიათებლების ჯამამდე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეთნიკურობა - ეს არის კულტურული სხვაობების სოციალური ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც ვლინდება ფუნდამენტური კავშირებით სხვა კულტურებთან, სოციალურ და პოლიტიკურ, მათ შორის სახელმწიფოებრივ, ერთობებთან.

თანამედროვე მეცნიერებაში მეტ-ნაკლებად გაზიარებულად ითვლება ეთნიკურობის გამოვლენის სამი პარადიგმა:

- ატრიბუციული (ეთნიკურობა, როგორც ჯგუფის თვისება);
- სუბიექტურ-სიმბოლური (ეთნიკურობა, როგორც ეთნიკური იდენტობა);
- ინტერაქციული (ეთნიკურობა, როგორც ჯგუფთაშორისი ურთიერთობა).

პირველი პარადიგმის მიხედვით ეთნიკურობა განიხილება იმ კულტურული თვისებების გამოვლენის ასპექტში, რომლებიც ერთობის ფორმირების საფუძველს ქმნიან (ენა, ეთნონიმი, ისტორიული მემკვიდრეობა, მატერიალური კულტურის თავისებურებანი, რიტუალები, ქცევის მოდელები და სხვა).

ეთნიკურობის გამოვლენის სუბიექტურ-სიმბოლური ფორმა განიხილება ინდივიდის მიერ გარკვეული (რეფერენტული) ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდის ასპექტში. ასეთი იდენტობა ყალიბდება წარმოშობის, ტრადიციის, ღირებულებათა, კულტურის თაობათაშორისი მემკვიდრეობითობის გაცნობიერების საფუძველზე.

ინტერაქციული პარადიგმა ეთნიკურობას განიხილავს დისოტომიური სქემის – „ჩვენ“-„ისინი“ დონეზე, ანუ ეთნიკურობა ჯგუფური მახასიათებელია, რომელიც ვლინდება „ჩვენის“ „სხვასთან“ შედარებით. ამ დროს მნიშვნელოვან შემადგენლებად მოიაზრება კულტურული სხვაობები, რომელიც მნიშვნელოვნად, ღირებულად და სოციალურად რელევანტურად აღიქმება.

სწორედ ამ კონტექსტში გვინდა განვიხილოთ შუა საუკუნეების ქართულ ისტორიულ წყაროებში ასახული წარმოდგენები/მოსაზრებები ქართველთა, როგორც ეთნიკური ერთობის, შესახებ და განვსაზღვროთ ეთნიკურობის რომელ პარადიგმას შეესაბამება ეს მარკერები ძირითადად.

წინასწარი ჰიპოთეზა საკითხთან დაკავშირებით ასეთია:

იდენტობის მარკერები, რომელიც შუა საუკუნეების ქართული ნარატიული წყაროების მიხედვით მნიშვნელოვნად მიიჩნევა ქართველის ეთნიკური

კუთვნილების განსაზღვრისთვის, უპირატესად, ეთნიკურობის ატრიბუციული და სუბიექტურ/სიმბოლური პარადიგმების გადაკვეთას უნდა წარმოადგენდეს, თუმცა, შესაძლოა, გამოიკვეთოს რომელიმე ერთ-ერთი პარადიგმის უპირატესობა და/ან აღმოჩნდეს, რომ შუა საუკუნეების ქართველთა წარმოდგენა ეთნიკურ კუთვნილებასთან დაკავშირებით პრაქტიკულად ესადაგება ეთნიკურობის გამოვლენის სამივე პარადიგმას და ეპოქისა და პოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით პრიორიტეტულ პარადიგმათა ცვალებადობის ტენდენცია ახასიათებს.

„ქართველთა ცხოვრება“ არა მხოლოდ მდიდარ მასალას გვაწვდის ადრე და განვითარებული შუა საუკუნეების ქართული საზოგადოების წარმოდგენის შესახებ ეროვნულობა/ეთნიკურობაზე, არამედ მთელ კონცეფციას გვთავაზობს ამის თაობაზე. ამ კონცეფციის თანახმად, ქართველის ეთნოკულტურულ სახეს შემდეგი კომპონენტები ქმნიან: საერთო წარმომავლობა, საერთო ენა და ტერიტორია (საზღვრები), რჯული (რელიგია) და საერთო ისტორიული წარსული (ისტორიული მესხიერება).

საერთო წარმომავლობა

„ქართველთა ცხოვრების“ მიხედვით, საერთო წარმომავლობაში ჯერ თარგამოსიანობა, ანუ თარგამოსიდან წარმომავლობა, შემდეგ კი ქართლოსიანობა, ანუ ქართლოსიდან წარმომავლობა იგულისხმება. ქართლოსის შთამომავალი ყველა ქართველია. შესაბამისად, ეროვნული იდენტობა საერთო წარმომავლობას, ანუ სისხლისმიერ ნათესაობას ეფუძნება. ამის აღსანიშნავად თხზულება სპეციალურ ტერმინსაც გვთავაზობს, რაც ქართველთა სწორედ ქართლოსიდან წარმომავლობას, ანუ მათ სისხლისმიერ ნათესაობას გამოკვეთს - „ქართველთა ნათესავი“, „ნათესავით ქართველი“. ამ ნიშნით ქართლოსიანები განსხვავდებიან სხვა „ნათესავისაგან“: მაგალითად, „ნათესავით ოვსისაგან“, „ნათესავით სპარსთგან“.

იმავედროულად, ყველა ქართველი როდია ქართლოსის შთამომავალი. „ნათესავით ქართველი“-საგან და ქართლოსიანისაგან განსხვავებით, სადაც წინა პლანზე სწორედ სისხლისმიერი ნათესაობაა წამოწეული, სახელწოდება „ქართველი“ უფრო სადაურობას უსვამდა ხაზს. ის ბევრად უფრო ფართო

შინაარსის მატარებელია, ვიდრე, უბრალოდ, ერთი მოდგმის ერთობა - ქართველი ქართლის, როგორც სახელმწიფოს, მკვიდრს აღნიშნავს, განურჩევლად „ნათესაობისა“, თუმცა მასში „ქართლოსიანიც“ იგულისხმება (ბერძენიშვილი 1975: 253-269, 377-382).

ასე მაგალითად, ქართლის მოქცევის შესახებ თხრობაში ნათქვამია: „იქნა გლოვა და წუხილი ჰურიათა ზედა ქართუელთა, მცხეთელთა მკვდრთა“ („ქართლის ცხოვრება“ 1955: 44).

შეიძლება ითქვას, რომ, „ქართუელი“, როგორც ეთნიკური იდენტობის აღმნიშვნელი სახელი, იმთავითვე სინთეზური შინაარსის მატარებელი იყო და გულისხმობდა როგორც ერთი სახელმწიფოს მოქალაქეობას, ქვეშევრდომობას, ისე ერთი ბიოლოგიური წინაპრიდან სავარაუდო წარმომავლობას, რაც ნათესაობის ილუზიურ შეგრძნებას ქმნიდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგადად მიღებული მოსაზრების თანახმად, ერთიანობის განცდის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელობა არა აქვს „ჩვენ“ ჯგუფში შემავალი ადამიანების გამაერთიანებელი ნათესაობა რეალურია თუ წარმოსახვითი.

ამასთან, საინტერესო და სრულიად თანამედროვედ ჟღერადია „ქართველთა ცხოვრების“ თვალსაზრისი იმის შესახებ, რამდენად სასურველი და მიზანშეწონილია უცხო წარმოშობის ეთნიკური თემების საქართველოში მოსვლა – დასახლება. მემატყიანე თვლის და, სავარაუდოდ, ეს მისი კერძო მოსაზრება კი არა, მმართველი ელიტის პოზიციაც უნდა იყოს, რომ, თუ უცხოტომელები ლოიალურნი არიან ქართული საზოგადოების, მისი ენის, სარწმუნოების, ადათ-ჩვევების მიმართ და არათუ არ ეწინააღმდეგებიან ქართველთა სახელმწიფოებრივ ინტერესებს, არამედ, პირიქით, ქართული სახელმწიფოებრიობის საკეთილდღეოდ მოქმედებენ, მათი დასახლება საქართველოში ფრიად სახარბიელოა, რადგან მათი მოსვლა ამრავალრიცხოვნებს და, შესაბამისად, აძლიერებს ქართულ საზოგადოებას და სახელმწიფოს უცხო მტერთან ბრძოლაში. სამაგალითოდ შეიძლება მოვიყვანოთ სპარსთაგან დევნილი თურქების შესახებ მოთხრობა, რომლებიც „ქართველთა ცხოვრების“ მიხედვით ქართველებმა „შემწეობისათვის დაიმეგობრნეს ... და განიყვანეს ყოველთა ქალაქთა შინა და იყვნეს ესე ნებისყოფელ ერთმანერთის.

მოილოდინეს მოსვლასა სპარსთასა, ამაგრებდეს ციხეთა და ქალაქთა. მას უამსა შინა სადაცა ვინ მოვიდის საბერძნეთით, გინა ასურით ოტებულნი, გინა ხაზარეთით, ყოველნივე დაიმეგობრნიან ქართველთა შემწეობისათვის სპარსთა ზედა“.

ტერიტორია

„ქართველთა ცხოვრების“ მიხედვით, ერის, ხალხის არსებობისათვის ერთ-ერთი მთავარი პირობა ერთიანი ტერიტორიაა, შესაბამისად, თხზულება დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ქართველთა განსახლების საზღვრების ჩვენებას და, უნდა აღინიშნოს, რომ ის, შეიძლება ითქვას, ერთადერთი ძეგლია, რომელიც ბიბლიური თარგამოსისა და მისი მოდგმის საერთო საზღვრებს სრულიად კონკრეტულად მოხაზავს: „აღმოსავლეთით ზღვა გურგენისა (კასპიის ზღვა), დასავლეთ ზღვა პონტოსა (შავი ზღვა) და სამხრით ზღვა ორეთისა (ხმელთაშუა ზღვა) და ჩრდილოთ მთა კავკასია“ - რაც კავკასიონის ქედსა და სამ: ხმელთაშუა, კასპიის და შავ ზღვებს შორის ტერიტორიას გულისხმობს. თარგამოსიანთა განსახლების საზღვრების მოხაზვისას მემატიანის ეს თავდაჯერებულობა განაპირობა იმან, რომ მან თარგამოსის ტერიტორია იმ სახელმწიფოების ტერიტორიების ერთობად წარმოიდგინა, რომელთა სახელებისაგან ბერძნული სუფიქსის „ოს“ დამატებით თარგამ-ოსის სავარაუდო რვა შვილის სახელი აწარმოა: ჰაოსი, ქართლოსი, ეგროსი და ა. შ. და, საბოლოოდ, ჩრდილოეთ კავკასიის დასავლეთ ნაწილში მცხოვრები ხალხები გააერთიანა ერთი სახელის *კავკას*-ის ქვეშ.

თარგამოსის მოდგმის განსახლების ერთიანი საზღვრების მოხაზვის შემდეგ, „ცხოვრება ქართველთა მეფეთასათა პირველთაგანთა მამათა და ნათესავთა“ ცალ-ცალკე მოხაზავს თარგამოსის რვავე „შვილის“ – „ძმების“ ქვეყნების საზღვრებს, რაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სხვა არაფერია, თუ არა მის დროს არსებული ქართლის სამეფოს საზღვრები და ქართლის სამეფოს ირგვლივ მემატიანის პერიოდში მყოფი მეზობელი სახელმწიფოების თუ პოლიტიკური წარმონაქმნების საზღვრები.

ენა

ქართველებს „სხვებისაგან“ ქართული ენაც განასხვავებს. „ქართველთა ცხოვრება“ ენის წარმოშობის ორ თეორიას იცნობს და იზიარებს. პირველი თეორია ბიბლიურ ბაბილონის გოდოლის დანგრევას უკავშირდება, როდესაც, ბიბლიის თანახმად, ღმერთის ნებით, ერთ ენაზე მოსაუბრე კაცობრიობა მყისიერად მრავალენოვანი გახდა. მეორე თეორია კი, პირიქით, უკვე დაშლილი სხვადასხვა ენის შერევის შედეგად ახალი ქართული ენის აღმოცენებას გვისაბუთებს.

„ქართველთა ცხოვრების“ მიხედვით, ენა, საზოგადოდჯ, და მათ შორის ქართულიც, განვითარების რამდენიმე საფეხურს გადის: პირველი საფეხური მისი წარმოშობაა, მეორე - სახელმწიფოს საზღვრებში მისი საყოველთაოდ განვრცობა, მესამე და უმაღლესი საფეხური კი მწიგნობრობის მქონე ენად ქცევაა. ქართული ენის განვითარების ამ მესამე უმაღლეს საფეხურზე ასვლას თხზულება ქართლის სახელმწიფოს ფუძემდებელსა და მის პირველ მეფე ფარნავაზს მიაწერს, რომელმაც მემატიანის სიტყვით: „განავრცო ენა ქართული ... და შექმნა მწიგნობრობა ქართული“ („ქართლის ცხოვრება“ 1855: 23). იმის ასახსნელად, თუ როგორ წარმოიშვა უშუალოდ ქართული ენა, „ქართველთა ცხოვრება“ თავის ფრიად ორიგინალურ მსჯელობას გეთავაზობს: ქართლში სომხურად მოსაუბრე ქართლოსიანების (ქართველების) გვერდით ძველთაგანვე სახლობდნენ სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდებში დამკვიდრებულ „უცხო ნათესავთა“: ასურელთა, თურქთა, ხაზართა, ებრაელთა ... მემკვიდრეები და ამ ყველა „ნათესავთა“ ენების შერევით წარმოიშვა ქართული ენა.

XI საუკუნის ბოლოსა და XII საუკუნის I ნახევრის საქართველოში ამ მოსაზრებას პირდაპირი და სწორად გათვლილი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური უღერადობაც ჰქონდა: ის ქართულ საზოგადოებას შთააგონებდა, რომ „ქართული“ როგორც „ნათესავით ქართულთა“, ისე საქართველოში დამკვიდრებულ სხვა „ნათესავთა“ შერწყმის შედეგია და, შესაბამისად, XII საუკუნის I ნახევრისათვის, როდესაც საქართველო, კავკასიის გამაერთიანებელ მონარქიად ქცევის პარალელურად, მრავალეთნიკურიც გახდა, ამ მხრივ განსაკუთრებული არაფერი მომხდარა ანუ პოლიეთნიკურობა და, შესაბამისად, ამით გამყარებული ქართული პოლიტიკური მმართველობის სურვილი თუ

ამბიციის კავკასიის გამაერთიანებელ ძალად სწორედ საქართველოს ქცევისა, სავსებით ბუნებრივია.

სარწმუნოება

„ქართველთა ცხოვრების“ მიხედვით, ქართველის, ისევე, როგორც, ზოგადად, ნებისმიერი ხალხის, არსებობის აუცილებელი პირობა რელიგიის ანუ რჯულის ერთობაა.

თხზულების მიხედვით, რელიგია – მამათა რჯული ერისა და სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ატრიბუტი და მისი მდგრადობის გარანტია. ამიტომაც რჯულის შეცვლა, მამათა რჯულის დალატი ერთადერთი შემთხვევაა, როდესაც „ქართველთა ცხოვრება“ ქვეშევრდომების მიერ მეფის მოკვლასაც კი ამართლებს. ამას ნათლად ადასტურებს „ქართველთა ცხოვრების“ ის პასაჟი, რომელიც მეფე ფარნაჯომის წინააღმდეგ შეთქმულებას და მის სიკვდილით დასჯას ეხება.

როდესაც ფარნაჯომის შვილი ტახტის დასაბრუნებლად ქართლში მოდის, ის შემდეგი სიტყვით მიმართავს სამეფოს იმ მესვეურებსა და საგვარეულოების თავკაცებს, რომლებმაც თავის დროზე მამამისი რჯულის შეცვლის გამო მოკლეს: „სამართლად მოიკლა მამა ჩემი, რამეთუ ვერ კეთილად იპყრა სჯული მამათა თქუენთა“. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ, როგორც ჩანს, მემატიანისთვის მამათა რჯულისადმი ერთგულებაზე მსჯელობისას, რელიგიურ კომპონენტზე უფრო მნიშვნელოვანი ამ ნიადაგზე ჩამოყალიბებული ერთიანობის/ნათესაობის განცდაა ანუ რელიგიური ერთიანობა ეთნიკური ინტეგრაციის ერთ-ერთ ეფექტურ ინსტრუმენტადაა გააზრებული და, ერთი მხრივ, „ჩვენ“ ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის სიმყარეს განაპირობებს, ხოლო, მეორე მხრივ, გამოკვეთს განსხვავებას „სხვა“, „უცხო“ ეთნიკური ჯგუფისგან. ამის დასტურად გამოდგება მატიანის მსჯელობა რელიგიურობის და სულიერების განვითარების საფეხურების შესახებ, კერძოდ, პასაჟი, რომელიც ეხება თარგამოსისა და ქართლოსის შემდგომ პერიოდს. მიუხედავად მემატიანის ხაზგასმისა, რომ ქრისტიანობა სულიერებისა და რელიგიის უმაღლესი საფეხურია, მცხეთოსის გარდაცვალების შემდგომ ეპოქაზე თხრობისას იგი ამბობს: ქართლოსის ძის, მცხეთოსის გარდაცვალების შემდგომ გამეფებული

არეულობისა და ურთიერთბრძოლისა და ქიშპის ეპოქაში, ქართლოსის მოდგმამ დაივიწყა ღმერთი დამბადებელი და დაეშვა სულიერების განვითარების უფრო დაბალ საფეხურზე – „იქმნეს მსახურ მზისა და მთოვარისა და ვარსკულავთა ხუთთა“, მაგრამ ისინი მაინც დარჩნენ მყარ ეთნიკურ ერთობად, რადგან წარსულისაგან მათ ერთი გამაერთიანებელი რამ შემორჩათ: „მტკიცე და უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლოსისი“. ეს იყო სწორედ ის საფუძველი, რაც ქართლოსიანებს კვლავაც ერთ ეთნოსად კრავდა.

ისტორიული მესხიერება

კიდევ ერთი კომპონენტი, რომელიც გვაძლევს საფუძველს „ქართველთა ცხოვრება“-ში დაფიქსირებული იდენტობის მარკერები უპირატესად ეთნიკურობის გამოვლენის ატრიბუციულ პარადიგმას მივაკუთვნოთ, არის მატიანის მსჯელობა საერთო წარსულის ანუ ისტორიული მესხიერების მნიშვნელობაზე. „ქართველთა ცხოვრება“ ამ თვალსაზრისით ძირითად აქცენტს აკეთებს ცალკეული ტერიტორიების მიღება/მოპოვების მიზნით განხორციელებულ ბრძოლებზე, შეთანხმებებზე, პოლიტიკურ მიღწევებსა და დათმობებზე, როგორც საერთო წარსულზე. მაგალითად, ვახტანგ გორგასლის მეფობის პირველი წლების აღწერაში ნათქვამია: „მასვე უამსა გამოვიდეს ბერძენნი აფხაზეთით, რამეთუ ბერძენთა ჰქონდა ეგრის წყალს ქუემოთი კერძი ყოველი, და დაიპყრეს ეგრის წყლითგან ვიდრე ციხე-გოჯადმდე. მაშინ იქმნა გლოვა და წუხილი ყოველთა ზედა ქართველთა და იტყოდეს: „განვამრავლეთ ცოდვა ღვთისა მიმართ,.... მოაწია ღმერთმა ჩვენზედა ესე რისხვა, რამეთუ მიგვიღო ჩუენ საზღუარი ბერძენთაგან, ვითარცა მიუღო ვარაზ-ბაქარს მეფესა კლარჯეთი“; ქართლის მოქცევისადმი მიძღვნილ ნაწილში ვახტანგ გორგასალი ამბობს: „მამათა ჩვენთა დაფარულად ეპყრა წიგნი ესე [ნებროთისი], ... ამის მიერ შეიწყნარა მამამან ჩვენმა მირიან სახარება ქრისტესი ნინოს მიერ“ ან, არაბი ასიმი არჩილს მიმართავს: „შვილი ხარ დიდთა მეფეთა ხუასროანთა“ და სხვა. ეს ყველაფერი აერთიანებს ქართველებს და მათი ნათესაობისა და ერთიანობის განცდას კიდევ უფრო ხელშესახებს ხდის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ „ქართველთა ცხოვრება“-ში დაფიქსირებული, ქართველთა ეთნიკურ იდენტობასთან დაკავშირებული მარკერების ანალიზი პრაქტიკულად სრულად ადასტურებს ჩვენ მიერ გამოთქმულ ჰიპოთეზას ეთნიკურობის გამოვლენის სამივე პარადიგმასთან მათი სავარაუდო თანხვედრის შესახებ და კიდევ ერთხელ საზგასმით წარმოაჩენს შუა საუკუნეების ამ უმნიშვნელოვანესი ისტორიული წყაროს ავტორის პოლიტიკურად მიზანმიმართულ და ერთიანი/ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შენარჩუნება/განვითარების პერსპექტივაზე გათვლილ, მეცნიერულად საკმაოდ მყარად არგუმენტირებულ ხედვას იმ აუცილებელი წინაპირობების შესახებ, რამაც უნდა შეუქმნას გარკვეულ ტერიტორიაზე მცხოვრებ, ეთნიკურად შეიძლება არამონათესავე მოსახლეობას ერთიანობის, „ჩვენ“ ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობისა და ამ ჯგუფის კულტურის, ტრადიციებისა და ღირებულებებისადმი მკაფიო ლოიალურობის საფუძველი.

ბიბლიოგრაფია

ბერძენიშვილი, ნ. საქართველოს ისტორიის საკითხები. VII, თბილისი, მეცნიერება, 1975

ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტომი. 1, თბილისი, სახელგამი, 1955

Manana Sanadze, Tinatin Gudushauri

**Identity Markers in the Georgian Narrative Sources of the Middle Ages
(Historico-Anthropological Analysis)**

Summary

The paper deals with the issue of revealing the identity defining markers in the Georgian narrative sources of the Middle Ages ("The Life of Georgians"). It also highlights the main characteristics considered to be important according to the Georgian historical material from the point of view of determining "We-Group" and identifying the distinction of one ethnicity from the others.

Identity markers, which (according to the Georgian medieval narrative sources) are considered to be significant for defining the ethnicity of Georgians, are viewed in the intersection of three main paradigms of ethnicity:

- ✓ Attributive (as the quality of a group) – ethnicity is viewed in the aspect of demonstration of the cultural qualities creating the basis for the formation of unity (language, ethnonym, historic memory, peculiarities of tangible culture, rituals, behavioral patterns, etc.);
- ✓ Subjective-symbolic (ethnicity as an ethnic identity) – ethnicity is viewed by an individual in the aspect of the sense of belonging to a certain (reference) group;
- ✓ Interactive (ethnicity as intergroup relations) – views ethnicity at the level of dichotomic scheme "we" – "they", i.e. ethnicity is a group characteristic demonstrated by comparing "ours" with "non-ours".

A preliminary hypothesis concerning the issue can be developed this way:

Identity markers, which according to the Georgian medieval narrative sources are considered to be significant for defining the ethnicity of Georgians, should primarily represent an intersection of attributive and subjective/symbolic paradigms of ethnicity; however, the advantage of one of the paradigms may be outlined and/or it may appear that the idea of medieval Georgians concerning ethnic belonging practically corresponds to all the three paradigms of demonstration of ethnicity and is marked by the tendency of variability of dominant paradigms considering the epoch and the political situation.

"The Life of Georgians" offers the whole concept regarding nationality/ethnicity. According to this concept, the ethno-cultural image of a Georgian individual comprises the following components: common origin, common language and territory (borders), confession (religion) and common historic past (historic memory).

According to "The Life of Georgians", *common origin* implies origination first from Targamos, and afterwards from Kartlos. All the descendants of Kartlos are Georgians. Therefore, national identity is

based on common origin, i.e. blood relations. At the same time, the name "Georgian" accentuated the place of origin. It has a much wider context than just a unity of one family.

One of the main preconditions for the nation's/people's existence is a unified *territory* and therefore, the work attaches great importance to showing the borders of settlement of Georgians.

Georgians also differ from "others" by the *Georgian language*. According to "The Life of Georgians", language in general, and specifically the Georgian language, undergoes several steps of development: the first step is its origin, the second – its universal spread within the state borders, the third and the highest step is its transformation into the language of education.

The necessary precondition for the existence of Georgians, as well as any people in general, is the unity of *religion*, i.e. confession. According to the work, religion – confession of ancestors is one of the most significant attributes of the nation and state and the guarantee of its sustainability.

One more component of the identification of ethnicity is the chronicler's discussion about the significance of the common past, i.e. *historic memory*. In this regard, "The Life of Georgians" mainly focuses on the fights, agreements, political achievements and compromises related to acquiring/gaining separate territories. The mentioned phenomena are considered to be the common past. According to the chronicler, all these factors unite the Georgians and make the sense of the past as well as the sense of their relationship and unity more tangible.

The analysis of the markers related to the ethnic identity of Georgians observed in "The Life of Georgians" practically fully confirms the hypothesis presented by us about a possible correspondence of the mentioned markers with all the three paradigms of identification of ethnicity. The mentioned analysis demonstrates the scientifically justified opinion of the author of this most significant historical source of the medieval period. Considering all the necessary preconditions, the mentioned opinion is politically determined and focused on the perspective of preservation/development of a unified/centralized state. For the population residing on a certain territory, but not necessarily related ethnically, these preconditions should create the basis for firm loyalty to the unity, belonging to the "We-Group" as well as culture, traditions and values of this group.

